

„Batrachomyomachia” sau („Bătălia broaștelor cu șoarecii”) lui Homer, „Don Quijote” a lui Cervantes și alte câteva opere literare care au străbătut cu ușurință secolele l-au impulsionat pe Budai-Deleanu să scrie un poem comic văzut și azi, la aproximativ 100 de ani de la apariție (în 1925) ca o întreprindere reușită, cu adevăruri valabile și azi, cu un limbaj plin de „culoare” și un fir epic ușor de urmărit. „Țiganiada” are două variante. Prima, mai voluminoasă, are și isprăvile lui Becicherec Iștoc din Uram Haza, plecat în căutarea iubitei sale, Anghelina. Poate că această variantă (la care scriitorul a renunțat) seamănă intrucâtva cu „Scrisori persane” a lui Montesquieu din 1721. În romanul autorului francez doi persani, Usbec și Rica vin în Europa, unde înfălesc o lume complet diferită de aceea pe care au lăsat-o acasă. Pe undeva, numele alese de cei doi scriitori par a fi din aceeași familie. Budai Deleanu se remarcă prin introducerea în poemul său comic a unor nume care „anunță” caracterul personajelor, sau chiar mai spectaculos, induc în cititor o stare de așteptare a viitoarelor înfăptări ce vor urma. Țiganii merg de la Flămânda la Inimoasa, pe ei îi cheamă Parpangel, Romica, Tandaler, Șoșoi, Ciuciu, Corcodel, Cucadel, Găvan, Boroșmăndru, etc., etc.

Ce să mai spun de numele personajelor care comentează înfăptăririle din poem? Ele sunt: Simplițian, Jușan Răbdăceanul, Părintele Apologhios, Căpitan Pățitul, Părintele Evlaviosul, Părintele Sfintoevici și lista e lungă și comică. Un loc deosebit îl ocupă Petru Maior, devenit, prin anagramare, Mitru Pèrea!

Autorul îi povestește lui Mitru Pèrea ce a făcut în ultimii treizeci de ani, nevoit fiind să trăiască departe de țară. Limbajul lui Budai-Deleanu e absolut fermecător...

„Întâi, invitându-mă zburătăția minții mele încă necoapte, când să încep războiul cel de pe urmă a nemților cu turcii, mă făcui volentiriu.”

Scriitorul a recurs la prezentarea poemului său în forma cea mai plăcută publicului și cu șansele cele mai mari de a trece neobservat în același timp cu un hohot sănătos de râs printre nemiluitele opreliști funcționărești sau ideologice, poate chiar de cenzură, așa cum acceptăm termenul- nu și ideea!- din zilele noastre.

În Egipt, naratorul e rănit. Nu e ușor pentru cititor ce atitudine să aibă: să empatizeze cu cel rămas fără un picior, să rădă (sau cel puțin să zâmbească) în fața meșteșugitelor vorbe ale autorului...

„Fiind eu în Eghipt mai la toate bătlăile de față, s-au întâmplat pe mine o nenorocire, că trecând un glonț de tun aproape, mi-au uscat un picior ș'am rămas invalid”

Poemul „Țiganiada” este trimis lui Mitru Perea împreună cu următoarele precizări:

„...noi suntem din India, și limba noastră să grăiește acolo până în zioa de astezi; însă pentru aceasta ți-oi scrie de altă dată. Întru altele, și această istorie care ți-o trimit (pe care am titluiu-o Țiganiada), mai mare parte este alcătuită din spusele lui; căci un strămoș a lui au fost, pe vremea lui Vlad Vodă, cu turcii în Țara Muntenească. Din gura acelui au luat moșu-său, apoi tată-său, de la care au auzit spuind dânsul.”

„Țiganiada” e un poem cu dedicație:

„gândii la tine, draguț Pereo! și hotărâi ca, de s-ar tâmpla acest făt înți născut al meu să iasă cândva la lumină, ție să ți-l închin, pe care am cunoscut măestru cântăreț și viersuitoriu, mai ales a vremilor noastre!...”

Atunci a apărut moda pseudonimelor? Oricum, iar am prilejul postării unui citat care ne definește și azi...Ioan Budai-Deleanu îi scrie lui Petru Maior:

„Eu mă chiem acum Leòn Dianeu, sau Leonáchi Dianeu (precum știi tu bine, că la noi în Țara Muntenească, ba și la Moldova, toți ș-adaugă numele cu achi sau cachi, după grece, fiind că sună mai cilibiu; adecă, în loc de Leonaș sau Leonuț, ei zic Leonachi ș. c.) Dar' să știi că acest nume, Leon Dianeu, cuprinde în sine întreg numele meu, prin strămutarea slovelor sau anagramă.”

Legătura dintre Budai-Deleanu, Petru Maior și „Țiganiada” este următoarea:

„În Epistolia închinătoare din 1812, autorul Leonachi Dianeu (Ioan Budai-Deleanu) îl ruga pe Mitru Perea (Petru Maior) să redacteze notele explicative necesare la Țiganiada.”

„Țiganiada” are 12 cânturi, iar la fiecare început de capitol (sau cânt) autorul a introdus un „argument” pentru cele ce urmează să se întâmple. Dau ca exemplu strofa-rezumat din capitolul I:

„Pân Vlad Vodă pe țigani armează, / Asupra lor Urgia-întărită/Pe Sătana, ce rău le urează, / Întrăcea luându-ș' de drum pită,

De la Flămânda pleacă voioasa / Țigănimea drept cătră-Inimoasa.”

În ceata țigănească iubitoare de patrie și de Vodă, trebuia să se ivească discordia, pe care, normal, doar Satana o putea aduce.

„Socoti cum ar face mai bine / Ca nevăzut el toate să vadă / Pe unde-ajunge-a-soarelui rază.”

Trebuie să fie neobservabil

„de ceata-îngerească pânditoare / ce pregiur a toată lumea zboară”

La care se adaugă și vigilantul Sfânt Ilie, pe care autorul îl prezintă folosindu-și, dacă trebuie, atribuțiunile sale pe care le „simțim” și noi uneori, vara, când tună și fulgeră:

„Sant Ilie prorocu' încă-are / Asupra lui pază foarte bună / Ș'unde-l zărește, acolea-l detună.”

Satana nu stă mult pe gânduri. Se transformă în corb, se ridică din ce în ce mai sus, iar Budai-Deleanu e din nou admirabil:

„Mult nehotărât el nu rămasă, / Ci sub formă de corb luând pe sine,

Să băgă-ntr'o negură prea deasă / Și să ridică în aripi ușoare

Pan la nuòri, aproape de soare.”

Umorul operei e o trăsătură care iese în multe strofe în evidență. La un moment dat, Vodă vizitează tabăra țiganilor. Surpriză...

*„Unde prin corturi negre mărunte / Țigani, ca și broaștele în baltă, /
Dormea prăvăliți toți peste-olaltă.”*

Ioan Budai-Deleanu îi prezintă pe „luptătorii” din poem astfel:

„Mancători zădarnici de bucate, / Înarmați cu măciuci și cu maie;

Muierile cu prunci mici în spate, / De tot goale sau de jumătate.”

Țigani se deplasau de la Flămânda la Inimoasa

„Hodinind și mergând câte-odată”
(ce ironie fină din partea autorului...)

Distanță „mare” între cele două localități și condiții de călătorie speciale cerute:

„Adecă înfai, ca de la Flămânda / Pân la-Inimoasa numai trei mile

Să fie, când or merge cuânda; / A doao, să fac în toate zile

Afatea hodini câte le place, / Să mance, să bee și să joace.”

Între un vodă și oricare alt om nu-i nicio deosebire:

„Doarme ca noi, pă dungă, pă spate, / Sau cum vra, păn se face zio;

Apoi scufându-să bea și mîncă / Sau îș' razămă capu în bîncă.”

Popii de ieri...Ce deosebire față de cei de azi...Pe vremea lui Budai-Deleanu, el însuși cu studii de teologie, și-a putut permite o atitudine mai acidă față de biserică și slujitorii ei decât și-au permis ceilalți membri ai Școlii Ardelene. Să nu neglijăm faptul că Budai-Deleanu a trăit mult timp departe țară, la Lvov.

„Numai dă Dumnezeu dă ei să ne ferească! / Numai la părale și prescură

Ahăst felu dă oameni acum cască;/Cu o mîną te blagoslovesc,/Cu alta dă-averi te jecuiesc.”

Dă să naște un copil, nu-l botează / Fără plată, dă vra să să-însoare

Cineva, ei nu-l cununează, / Nici vor să-îngroape, dacă moare,

Pănă nu-și iau plata rînduită / Pentru sfantul dar, sfanta mită.”

„Sfanta mită”?... Desfășurarea evenimentelor prezentate de scriitor în versuri pline de candoare, de înțelepciune și de umor care înțeapă amical și azi au însumat scopul prezentării de azi. La toate calitățile operei pe care le-am enumerat, și chiar deasupra tuturor, stă modestia lui Budai-Deleanu, care imploră ca poemul său aflat de bine scris să nu se piardă:

„O! tu, hîrtie mult răbdătoare/ Care pe spate-ți, cu voie bună,/Toată înțelepția de supt soare

Și nebunia porții împreună/ Poartă ș'aceste stihuri a mele,/ Cum ți le dau, și bune și rele.”

CARTE: „Țiganiada” de Ioan Budai-Deleanu

Scris de Horia Picu

Duminică, 15 Mai 2016 05:16 -

Eu sunt încrezător în perenitatea „Țiganiadei”. E prea bine scrisă ca să fie uitată vreodată!